

JONAS NORDIN

Biblioteket på Ericssberg

Konkurrens sägs vara välgörande för verksamhetens blomstring, men lika viktigt är nog kunskap, engagemang och ansvarstagande. När nu det stora Ericssbergsbiblioteket är ute till försäljning sker det med iakttagande av allt detta. Det är fråga om en mycket omfattande boksamling och avyttringen har därför delats upp på flera händer – i första hand Antikvariat Mats Rehnström och Centralantikariatet under Mats Peterssons ledning. Enskilda objekt hanteras också av Charlotte Du Rietz Rare Books och Stockholms Auktionsverk.

Biblioteket på Ericssberg i Södermanland är ett av landets största och mest kända i privat ägo. Samlingarna byggdes upp av två generationer Bonde från 1800-talets mitt till en bit in på 1900-talet. Fortfarande på 1820-talet beskrev Ulric Thersner biblioteket som varken stort eller kostbart, men med Carl Jedvard Bondes (1813–1895) inköp 1843 av Carl Gustaf d'Albedyhlls bibliotek förökades samlingen med långt över 3 000 nummer.¹ Det nyförvärvade biblioteket innehöll framför allt svensk historisk och topografisk litteratur. Utifrån denna stötte fortsatte Carl Jedvard Bonde att utöka samlingarna, främst inom nämnda ämnesområden men även med blick på religiös litteratur och vitterhet. Till ledning för samlandet använde han bland annat Carl Gustaf Warmholtz' bibliografi *Bibliotheca historica sueo-gothica* (1782–1817); med tiden kunde han pricka av de flesta av dess närmare 10 000 poster. Till samlingen fogades också flera exemplar som en gång tillhört Warmholtz. Vid Carl Jedvard Bondes död omfattade biblioteket uppskattningsvis omkring 25 000 volymer.²

Carl Jedvard Bonde var inte bara bibliofil utan också en ivrig samlare av handskrifter. Systematiken är av lätt insedda skäl alltid svårare att upprätthålla när det gäller manuskript än i fråga om böcker, men genom sin blotta storlek har den samling han byggde upp haft stor betydelse för forskningen. År 1948 deponerades Ericssbergsarkivet på Riksarkivet. En avyttring förbereddes för tioalet år sedan, men genom inlösen av staten 2001 kvarblev arkivet i det allmänna vård, nu som Riksarkivets egendom. Förutom gårds- och släkthandlingar rörande familjen Bonde inrymmer arkivet stora samlingar och enskilda dokument rörande svenska kungligheter och företrädesvis inhemska framstående släkter från medeltiden och framåt. Omfångsmässigt rör det sig om närmare 130 hyllmeter och över 1400 volymer handlingar. En provkarta på det rikhaltiga innehållet kan man få av *Biblis'* specialnummer 3–4 2000, där en mängd specialister utifrån skilda utgångspunkter gör personliga nedslag i samlingarna.

Till arkivets mest berömda skatter hör Hedvig Elisabeth Charlottas dagböcker, som redan i hennes livstid överlämnades till överstekammarjunkare Carl Jöran Bonde (1757–1840). Sonsonen Carl Carlson Bonde (1850–1913) gjorde det till sin uppgift att översätta och publicera de politiskt och kulturhistoriskt intressanta anteckningarna. Före sin död hann han redigera och utge de tre första volymerna (1902–1907), som omfattar tiden fram till och med 1792. Hans arbete anses allmänt hålla betydligt högre kvalitet än de senare volymerna, som översattes av Cecilia af Klercker. Carl Carlson Bonde fortsatte och fullföljde sin fars samlande, men efter hans död har biblioteket legat i dvala.

Ericssbergs bibliotek är med andra ord betydande; tillsammans med slottets övriga samlingar lär inget motstycke finnas på privata händer i modernare tid. Skall man då sörja att biblioteket nu skingras? Är det en händelse av betydelse för det nationella kulturarvet? Det finns inga givna svar på dessa frågor – i hög grad handlar det om värderingar. Det är naturligt att böcker liksom annan egendom byter ägare och huruvida ett specifikt bibliotek representerar omistliga eller umbärliga värden kan ofta endast eftervärlden bedöma.

Ericssbergs fideikommiss tillföll 1808 släkten Bonde, men numera, efter lagändringen 1964 och den siste fideikommissariens död 1988, drivs det som aktiebolag. Bolagets ekonomiska behov har undan för undan tvingat fram försäljningar av slottets samlingar, inte bara av böcker och handskrifter utan även av mynt och konst. Upplösningen av de gamla adelsgodsen innebär förvisso slutet på ett stycke svensk kulturhistoria, men är en närmast oundviklig följd av den moderna samhällsomvandlingen. Ståndssamhällets livsvillkor är det väl få som önskar åter och en fullt ut nationell angelägenhet blir skingrandet av her-

reboningarnas samlingar först om de varit allmänt tillgängliga. Och det har ju normalt inte varit fallet med de privata biblioteken. Därtill skiljer sig bibliotek från många andra typer av samlingar i det att dess beståndsdelar – böckerna – i grunden är massproducerade och inte unika objekt. Det som gör varje bibliotek ensamt i sitt slag är snarare den unika kombinationen av enskilda artefakter. Den värdefulla informationen om ett särskilt bibliotek kan därför många gånger inhämtas från en god katalog likväl som från samlingen i sig. Paradoxalt nog kan därför splittringen av ett bibliotek få bokhistoriskt positiva konsekvenser om det samtidigt ökar kunskapen om en samling. Om därtill de offentliga bestånden kan kompletteras genom inköp blir förtjänsten än större. Flera sådana vinster får sägas inkasseras med den nu pågående avyttringen av Ericssbergsbiblioteket. I gengäld upplöses oåterkalleligen den enskilda samlingen och dess koppling till en särskild miljö går förlorad.

Genom Mats Peterssons och Mats Rehnströms ambitiösa kataloger består Ericssbergsbiblioteket under alla omständigheter en ingående beskrivning. Även om det inte innebär någon fullständig beskrivning av samlingen blir biblioteket kanske bättre kartlagt och känt för forskningen än som annars varit möjligt. Hitintills har Mats Rehnström utgivit två variakataloger (nr 68 och 75) med 104 respektive 119 objekt. Här finns många enskilda guldkorn med noggranna skickbeskrivningar och proveniensangivelser. Det bör framhållas att det arbete som nedlagts på katalogerna vida överskrider vad som normalt görs vid kartläggningen av våra offentliga bibliotek. Jämte bouppteckningar har auktions- och antikvariatskataloger länge varit viktiga källor för bokhistoriker och denna typ av gedigna presentationer gör att de fortsätter vara så även i en tid då den antikvariska bokförsäljningen till stor del sker på en globaliserad marknad och över nätet. Även om flertalet av Ericssbergs böcker kommer att spridas på många händer och rentav försvinna ut ur landet i och med avyttringen så sker det med noggrann dokumentation.

Samlingarnas omfattning har nödvändiggjort en försäljning i flera omgångar. År 2008 utgav Mats Petersson och Centralantikariatet en katalog (nr 56) med böcker av *Johannes Schefferus och fyra andra utländska lärda i stormaktstidens Sverige*. Den tjocka och rikt illustrerade katalogen i duodecimo upptog 204 objekt och inleddes med en lärd essä av idéhistorikern Erland Sellberg. I denna katalog var ämnet – Schefferus – den sammanhållande länken. Böckerna kom främst ur Schefferuskännaren Bengt Löws (1916–2001) samlingar, men kompletteringar gjordes ur Leonhard Fredrik Rääfs (1786–1872) bibliotek på Forsnäs i Östergötland och från Ericssberg. Rääfs samling katalogiserades och avyttrades för övrigt på liknande sätt för några år sedan, också genom ett samarbete mellan Mats Petersson och Mats Rehnström. Petersson försålde de historiska verken och Rehnström de topografiska.

Tävlan dem emellan har nu skruvat upp ambitionsnivån ytterligare. Den historiska litteraturen ur Ericssbergs bibliotek kommer, enligt planen, att försälas av Mats Petersson genom tre kataloger. Den första, *Nordisk historia ur Ericssbergs bibliotek*, 1: Från Sagatid till Vasatid (nr 58), kom hösten 2008 och innehöll svensk historia till och med 1600-talets inledning. Den andra, *Nordisk historia ur Ericssbergs bibliotek*, 2: Trettioåriga kriget (nr 62), utgavs våren 2010. En tredje katalog kommer att täcka perioden från Sveriges stormaktstid fram till industrialiseringen.

Det är, som redan framgått, fråga om digra och innehållsrika kataloger – den första är på 152 sidor inklusive register, den andra uppgår till hela 256 sidor. Båda är utförligt illustrerade, delvis i färg, och elegant formgivna av Lars Paulsrud. Den som vill kan reflektera över vad det säger om vår tid, att antikvariatskataloger har bättre typografi, inbindning och presentation än många förlagsutgivna originalverk.

Den första katalogen innehöll flera sällsyntheter men inga verkliga överraskningar. Det mesta var kända verk som bland annat återfinns hos Warmholtz. (Katalogen är ordnad efter hans bibliografi och för de flesta posterna anges Warmholtz-numret i marginalen.) Den andra katalogen omfattar däremot en stor mängd småtryck som inte bara är ovanliga på den antikvariska marknaden utan som även i flera fall saknas i offentliga samlingar.

De 473 posterna innefattar samtida eller nära samtida verk som behandlar det trettioåriga kriget ur alla upptänkliga synvinklar. Den svenska inblandningen har en viss dominans i materialet, men urvalet begränsar sig ingalunda till detta – de flesta av krigets skeden är representerade på ett eller annat sätt. Det som i historieskrivningen kommit att kallas för det trettioåriga kriget var ju som

bekant flera konsekutiva och parallella konflikter som vävdes samman. För att vägleda läsaren genom det snåriga händelseförloppet inleds katalogen med en nyttig och klargörande om också något oredigerad översikt över kriget, författad av historikern Anna Maria Forssberg, första intendent vid Armémuseum. Själva katalogen är indelad i tre avdelningar: Historie- och översiktsverk (97 poster), Samtida relationer m.m. (323 poster) samt Freden (53 poster).

Det är framför allt i den andra och största avdelningen som de verkliga klenoderna hittas. Här återfinns en försvarlig mängd samtida propaganda i form av flygblad och småtryck av både svensk och kontinentaleuropeisk härkomst. Flera av dessa arbeten saknas eller har blivit felaktigt beskrivna i Gustaf Edvard Klemmings båda bibliografier över Sveriges krig och utrikespolitik. De utgick i allt väsentligt från Kungliga bibliotekets bestånd under 1800-talets andra hälft, vilket fortlöpande har kompletterats.³ Kanske än mer anmärkningsvärt är att flera arbeten också saknas i VDI7, *Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*, den tyska nationalbibliografin över 1600-talets litteratur.

Skall något beklagas när Ericsbergsbiblioteket går ut på marknaden är det inte i första hand att samlingen splittras utan att de offentliga institutionernas förvärvsanslag är alltför otillfredsställande. Inte ens Sveriges nationalbibliotek har tillräckliga resurser för att anskaffa allt man hade önskat. Jan Ottosson, som ansvarar för Kungliga bibliotekets antikvariska förvärv, har dock tillsett att det nödvändigaste sparats åt allmänhetens och forskningens behov. Tillsammans 30 objekt har inköpts till en sammanlagd kostnad av 191400 kronor.⁴ Mats Petersson har likvisst tagit alla hänsyn som kan begäras av honom i denna affär. Hans katalog kommer att vara en nyttig ingång och ett användbart referensverk för alla som studerar trettioåriga kriget i samtida tryck. Och på det sättet har Ericsbergsbiblioteket kanske gjort kulturhistoriskt större nytta genom sin upplösning än genom sin halvtannat sekel långa tillvaro.

JONAS NORDIN

Noter

1. Inför en tilltänkt auktion framställdes en särskild katalog över d'Albedyhlls bibliotek: *Förteckning å en vald och nära fullständig samt väl conditionerad Bok-Samling uti Nordiska och förmämligast Svenska Historien, Topografien och Antiquiteterna m. m., som kommer att försäljas å Bok-Auctions-Kammaren i Stockholm den [] April 1843, och följande Auctions-dagar* (Stockholm 1843). Då C.J. Bonde i stället köpte hela samlingen trycktes ett särskilt, nytt och sällsynt titelblad till katalogen: *Förteckning å den Kammarherren hos H. M. Drottningen Herr Friherre Carl Jedward Bonde tillhörige Boksamling uti Nordiska och förmämligast Svenska Historien, Topografien och Antiquiteterna m. m.* (u.o.o.å.).

2. Carl Magnus Carlander, *Svenska bibliotek och ex-libris*, 3 (Stockholm 1904) s. 564–583.

3. G. E. Klemming, *Samtida skrifter rörande Sveriges förhållande till fremmande magter* (Stockholm 1881–1883); dens., *Kongl. Bibliotekets samling af samtida berättelser om Sveriges krig* (Stockholm 1888–1891). De interfolierade exemplaren i KB:s referensboksamling förtecknar de tillökningar som sedermera gjorts.

4. Det rör sig om katalogposterna 24, 93, 118, 129, 142, 143, 153, 167, 182, 211, 256, 267, 271, 273, 280, 281, 294, 297, 313, 314, 333, 334, 354, 398, 409, 412, 452, 453, 458 samt 460.